

Cu marea sa cultură istorică și cu pregătirea juridico-economică pe care o avea, H. H. Stahl a deschis cercetării sociologice a satelor o seamă de drumuri cu totul noi pentru știința pe care o servea: acelea ale arheologiei sociale. S-a străduit chiar să formuleze o teorie a arheologiei sociale, iar apoi una despre „obștia pe bază de tradiții difuze”. Practic, el avea să realizeze prin cele trei volume ale monumentalei sale opere, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, una dintre cele mai originale și utile lucrări de arheologie socială menită să arunce o lumină foarte importantă asupra evoluției poporului român de-a lungul secolelor. Este suficient să amintim și numai titlurile volumelor: vol. I, *Confederația de ocol. Structuri teritoriale și tehnici agricole* (1958); vol. II, *Structura internă a satelor devălmașe libere* (1959); vol. III, *Procesul de aservire feudală a satelor devălmașe* (1965).

Tradusă și în engleză, lucrarea a rămas de neocolit pentru oricine vrea să înțeleagă evoluția social-economică a poporului român. Aceleași teme mari avea să-i dedice și lucrările *Controverse de istorie socială românească* (1969), *Studii de sociologie istorică* (1972), *Essuri critice despre cultura populară românească* ș.a.

Așa cum poate constata oricine li studiază opera, profesorul H. H. Stahl a avut o concepție cu un pronunțat caracter critic-științific, bazat pe o vastă documentare și cercetare prealabilă a fenomenului sau a rosturilor fenomenului social existente în realitatea nemijlocită. O trăsătură care-l apropie de cercetătorii din domeniul științelor naturii era la el faptul că privea cu un ochi științifico-critic înseși rezultatele propriei activități, fără să le menajeze, ceea ce-i permitea de fiecare dată, să aducă noi lumini asupra problemelor examinate modelându-și și nuanțându-și punctul de vedere. În acest context, el a evaluat, în lumina idealurilor care l-au animat pe el ca și pe școala gustiană, realizările înfăptuite comparativ cu ceea ce ar fi dorit să fi făcut. El era, totodată, adeptul gândului social inaripat. Pentru el, sociologia nu reprezenta un simplu codex de metode, tehnici și informații, ci un instrument care să servească îmbunătățirii societății umane. Sună în acest sens ca o veritabilă statuare testamentară și vizionară cuvintele sale în încheierea unor amintiri și evaluări ale Școlii sociologice de la București: „Viitorul prinde totdeauna chip mai întâi în gândul nostru ca un ideal care se realizează apoi, de bine de rău, cam așa cum l-am visat. Și chiar în cazul unor înfringeri personale, singura justificare a sociologului rămâne, în tot cazul, aceea că a făcut tot ce -a stat în putință, în slujba «utopiei» sale”.

Când Henri H. Stahl era în maturitatea forțelor sale creatoare, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar din martie 1990, membru titular al acesteia. El a onorat în cadrul Academiei Române, până în ultima clipă, locul lăsat de Gusti. Acum, la 90 de ani, avea înaintată spre publicare la editură lucrarea *Probleme confuze din istoria socială a României* care arată, odată mai mult, statura de luptător a acestui om de știință. Ce păcat mare că el nu a apucat s-o vadă tipărită!

Despărțindu-ne de academicianul Henri H. Stahl, Academia Română, Biroul Prezidiului Academiei și colegii din Secția de științe economice, juridice și sociologie li aduc un respectuos și cald omagiu și se află alături de îndurerata sa familie, căreia îi exprimă, totodată, cele mai sincere condoleanțe. Prin Henri H. Stahl știința românească suferă o mare pierdere. Dar creația sa, sufletul său puternic vor rămâne totdeauna cu noi.

Adio drag coleg,

Fie-ți țărina ușoară!

Acad. N. N. Constantinescu

Coborirea în neființa mormântului a marelui nostru dascăl, profesorul Stahl, îmi apare, în acest ceas, ca o împlinire firească a peregrinărilor sale de sociolog de teren: este identificarea totală cu pământul pe care l-a iubit cu patimă și pe care l-a cucerit de la un capăt la altul al țării ca un apostol neobosit al școlii românești de sociologie. Este cufundarea în eternitatea fabuloasă a pământului și a țării pe care a scrutat-o cu ardoare și luciditate timp de aproape șapte decenii de viață științifică. Este contopirea definitivă cu cadrul cosmic, unul dintre elementele de referință ale sistemului sociologic gustian pe care profesorul Stahl l-a îmbrățișat în viziunea sa de savant original și pe care l-a perfectat în activitatea de cercetător al lui Dumnezeu a satului.

Stînd în preajma domniei sale, m-am întrebalt, mereu uimit, ce l-a putut atrage atât de puternic spre lumea satului pe un om cu ascendență și ereditate pur urbane. Întrebare cu atât mai firească cu cât atracția cercetătorului către sat a devenit fascinație, experiență existențială și științifică deopotrivă.

Parcurendu-i lucrările și mai ales **voluntul de omintiri și gînduri** și revelația faptului că savantul Stahl, ca și alți cîțiva **monografiști** din școala Gusti, a trăit cu toată ființa lui de cercetător minunțos viața universului rural studiat începînd cu Goicea și Runcu Oltenei, continuînd cu Șant și Drăguș din Transilvania, cu Nerej — care i-a fost ca un loc de adopție și pe care prin lucrările sale l-a făcut celebru în toată lumea sociologică europeană —, cu Rușeu și Fundu Moldovei, cu sate din Bucovina și Basarabia. Este vorba de zeci și sute de sate, de pe întreg cuprinsul României mari, pe care teoreticianul metodei monografice și artizanul tehnicilor investigației monografice, cel mai original utilizator al acestor tehnici la teren — ceea ce îi dă dreptul la titlul de cofondator al școlii monografice de la București — sale pe care le-a parcurs nu cu un academism impasibil, ci ca un om cuprins de febra căutărilor de comori, atras irezistibil de marile valori pe care satul rămănesc, de alitea ori crosit, le ducea cu sine peste veacuri.

Cred că ceea ce l-a legat atât de organic, ca cercetător de lumea satelor a fost o motivație deopotrivă sentimentală și rațional științifică. S-a aplecat cu o pasiune de cercetător asupra satului simțînd și înțelegînd că este aici o lume care se duce, care ajunge în vârtejul schimbării și mai ales al modernizării și din care trebuie extras, pînă nu este prea tîrziu, și timpul viu în conștiința contemporanilor și a urmașilor, ceea ce constituie expresia perenității sociale, în condiții de permanentă schimbare, și a adevărurilor fundamentale despre realitatea socială. În *omintiri și gînduri* profesorul spune acest lucru nedisimulat, evocînd sentimentele și viziunea inspirate de parcurgerea satelor, mai ales a celor izolate: „În acele sate, din care oamenii... nu ieșiseră decît arareori. Drept toată cunoaștere a lumii nu știau decît familia și neamul lor, mica obștie a satului, cu tot ce adăuga zestrea lor culturală: limbă, credință, obiceiuri și moravuri. Analfabeți fiind, erau incapabili să conceapă că ar putea exista o altfel de lume. Totuși, ca toți oamenii, aveau mîndria de a se afla în centrul lumii. Pămîntul se rotea în jurul lor, închis în cercul zărilor. Cerul sta și el roată, ca un capac, drept deasupra capetelor lor. Tot astfel, se aflau în mîezul „adevărului”. Viața cea adevărată, credințele cele cuvințioase erau doar cele pe care le moșteniseră de la bătrîni. Adevărata lume își alesese loc de statornicie așezare la ei în sat din totdeauna și pentru totdeauna. Nu exista pentru ei istorie” (p. 238).

Profesorul Stahl împărțasea, ca și alți monografiști, împreună cu mulți etnologi, convingerea că studiul multidisciplinar al comunităților sătești oferă sociologului calea de a afla, într-o lume mai apropiată de stările originare ale societății, adevărurile fundamentale ale vieții sociale. În cazul nostru, ale societății și spiritualității rămănești, calea de a identifica temeliele acelei grandioase construcții care ar fi trebuit să încununeze opera monografică și anume o „sociologie a națiunii” române.

Am putut observa apoi, în felul de a-și rîndui munca științifică și felul de viață, multe înrudiri frapante cu ceea ce este mai valoros în modelul existențial și spiritual al săteanului. Ca și acesta, prof. Stahl se scula și lucra dis de dimineață, considerînd că acestea sînt orele cele mai spornice pentru muncă. Să pomenesc și faptul că s-a stîns lucrînd asiduu, pînă în preajma vîrstei de 90 de ani. Este cazul săteanului autentic pe care moartea îl găsește lucrînd.

Dar profesorul a fost cu adevărat un savant: el și-a asumat ca un cercetător demiurg lumea satului, turnînd-o în filtrele savante, aparent simple, ale conceptelor și tehnicilor investigației sociologice, ca într-un adevărat laborator, care are darul de a face inteligibilă o lume în fond atât de complexă și de variată. Așa au rezultat lucrări reprezentînd autentice capodopere științifice, între care strălucesc studiile despre satele devălmășe, cele de sociologie istorică și mai ales monografia Nerejului devenită lucrare de referință în sociologia europeană.

Pentru cei care i-au fost colaboratori și elevi la catedra de sociologie de la Universitate, academicianul Stahl a fost un profesor de mare talent, o vocație a învățămîntului. Ca titular al seminarului monografiei sociologice la Universitate și conferențiar în timpul lui Gusti, apoi ca profesor titular, dascălul Stahl a contribuit cu știința și excepționala sa dăruire la formarea mai multor promoții de sociologi, de specialiști în științe sociale înrudite sociologiei.

Am manifestat cu toții admirație pentru modestia sa sebră și sinceră, pentru refuzul oricăror împedobiri ostentative și zgemoțoase, un simț înalt al colegialității generoase dar și severe, toate acestea împletite cu demnitate, tenacitate și chiar cu obstinția cercetătorului stăpîn perfect pe știința și meseria sa, ferm în ideile și crezul său științific, totdeauna respectînd scrupulos cele mai înalte valori morale.

Retras la pensie, în plină senectute, de un sîrît de veac, ne-a oferit tuturor, prin muncă stăruitoare și neîncetată creație științifică, exemplul aproape miraculos al unei a „doua

tinereții". Încet la 90 de ani a sfinșit în plină muncă creatoare, putându-l astfel asemui — ca longevitate intelectuală și productivitate științifică — unor mari spirite din istoria omenirii.

Stingerea omului care a fost profesorul Stahl este o pierdere umană ireparabilă. Rămâne nepieritoare însă, ca și satul, imaginea sa de savant și opera științifică, care ni-l vor păstra mereu viu și apropiat.

Prof. dr. Ioan Drăgan
Directorul Institutului de Sociologie

Ne despărțim cu adâncă tristețe de profesorul Henri H. Stahl, membru al Academiei Române, ilustru cărturar din stirpea lui Dimitrie Cantemir, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Nicolae Iorga, dascălul nostru, al tuturor celor care lucrăm în câmpul științelor socio-umane.

Sociologii îl consideră ca șef necontestat al sociologiei românești și îl așează alături de profesorul Dimitrie Gusti. Istoricii, juriștii și etnologii îl revendică cu deplin temei. Dar și demografii și statisticienii îl consideră pe marele dispărut ca fiind al lor. Căci dacă profesorul Stahl a ilustrat altele discipline, încet îi este în întregime valabilă sintagma atribuită renașcentistului Pico Della Mirandola (1463—1493) „de omnis scibili”, atunci trebuie spus că din preocupările sale nu au lipsit disciplinele amintite.

În întreaga sa activitate științifică și didactică profesorul Stahl a folosit cu pricepere metodele statistice și a studiat factorul demografic, atribuindu-i importanța pe care o are. Mai mult, profesorul a fost el însuși creator de metode statistice — le numea unelle — cu aplicație la investigația socială.

Profesorului Stahl i se potrivește caracterizarea pe care el i-a făcut-o, în „Amintiri și gânduri” (1981), mai tânărului său coleg Anton Golopenția, ca sinteză a calităților de filosof, investigator social și organizator. Reamintesc că în 1940, după avatururile Institutului Social Român, profesorul Stahl a trecut împreună cu Anton Golopenția și alții — la Institutul Central de Statistică, având atunci în fruntea sa pe marele, inegalabilul doctor Sabin Manuila, membru corespondent al Academiei Române și a condus ca director Serviciile Exterioare și Statistica unităților administrative fiind creatorul, la noi, al științei regionale.

Unul din gândurile care l-au urmărit statornic a fost elaborarea unui manual de statistică socială pe care urma să-l scriem împreună. Sperăm că acest gând neimplinit va fi împlinit de un tânăr și talentat sociolog, cu temeinice cunoștințe de statistică și informatică.

Demografii îl dădorează, și el, mult fiindcă profesorul Stahl i-a învățat acel demers modern, numit sistemic, în care factorii sociali și economici sunt integrați cu cei juridici, psihologici, într-o largă retrospectivă istorică — istoria „deandăratelă”, cum o numea profesorul — dând astfel posibilitatea înțelegerii comportamentelor demografice, genezei lor ca modele culturale.

Nu mi-a fost profesor la catedră dar — ca și alții alții — l-am considerat dascăl și îndrumător în munca științifică. Cei ce am fost studenți la Universitatea din Cernăuți îi simțem profund recunoscători și pentru faptul că i-a evocat cu căldură pe juristul George Popovici (1862—1905) — prețuit și de marele Iorga — și pe prof. Eugen Ehrlich (1862—1922), de la Universitatea din Cernăuți — care figurează în marile enciclopedii ca întemeietor al sociologiei juridice. Cei doi învățați au studiat dreptul obișnuiețnic din Bucovina, inițiativă pe care a continuat-o prof. Stahl în studiile sale și care i-au adus celebritatea cunoscută.

Ca om de știință profesorul Stahl a fost o pildă de principialitate. Credincios principiului „Sine era et studio” în cercetarea științifică, era necruțător cu impostura, ignoranța agresivă, neabătându-se niciodată de la principii „Amicus Plato sed magis amica veritas”, nănuind însă polemica în cea mai perfectă urbanitate.

La capătul unei vieți trudnice, profesorul ar fi putut exclama „Exegi monumentum aere perennius”. Modestia l-a împiedicat însă. Moștenirea pe care ne-o încredințează profesorul este bogată și diversă. S-o înmulțim — așa cum ne îndemna profesorul —, să mălțăm știința românească, căreia profesorul i-a închinat întreaga sa viață.

Profesorul Henri H. Stahl ne-a părăsit în ziua de 9 septembrie cînd prăznuim pe Sfânta Ana. O coincidență tulburătoare face ca în aceeași zi, cu exact 40 de ani în urmă, să fi fost curmat firul vieții lui Anton Golopenția, (1909—1951), în vîrstă de 42 de ani, și al cărui osăniște odihnesc în cimitirul bisericii comunei Jilava.